

[*İslam Tarihi*]

ORYANTALİSTLERE CEVABEN YAZILAN İLK KAPSAMLI İNGİLİZCE SİYER: THE SPIRIT OF ISLAM*

Yrd. Doç. Dr. Yusuf KABAKCI**

ÖZET

Seyyid Emir Ali, Oryantalist iddialara karşı İslam'ı ve Hz. Muhammed'i savunmak, Müslüman aydınlar ve İslam'a ilgi duyan gayri müslimlere de İslam ve Hz. Peygamber hakkında doğru bilgiler sunabilmek için *The Spirit of Islam* adlı eserini yazmıştır. Eser siyer bağlamında Oryantalistlere cevaben yazılmış ilk kapsamlı ve etkili çalışmadır. İngilizce kaleme alınan eserin İslamî ve Batılı eserlerden oluşan zengin bir kaynak altyapısı vardır. Bugüne dek çok ilgi gören eser değişik dillere çevrilmiş ve özellikle İngiltere'de defalarca baskıları yapılmıştır. Müellif pek çok konuda İslam-Hıristiyanlık mukayesesi yaparak, İslam'ın Hıristiyanlıktan daha makul ve üstün olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Oryantalistlerin Hıristiyanlıktan kaynaklanan yanlış bilgi ve taraflı tutumlarını eleştirirken gösterdiği başarıyı, onların metod ve peygamber tasavvurlarına karşı gösterememiştir.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Seyyid Emir Ali, Siyer, *The Spirit of Islam*, Oryantalist.

ABSTRACT

The First Comprehensive English Sirah that is Written in Response to Orientalists: The Spirit of Islam

Syed Ameer Ali wrote the work entitled "*The Spirit of Islam*" in order to defend Islam and the Prophet Muhammad against orientalist claims and to provide accurate information about the Prophet for Muslim intellectuals and non-Muslims who are

* Bu makale, Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyit Emir Ali'nin *The Spirit of Islam* Örneği, isimli doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bkz. Yusuf Kabakçı, Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyit Emir Ali'nin *The Spirit of Islam* Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

** Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ABD Öğretim Üyesi.

interested to Islam. The work is the first comprehensive and effective response to Orientalists in the context of Sirah. It, written in English, based on various and rich Islamic and western sources. The work has received a lot of interest, been translated into many languages and made many prints, especially in England. In many ways, making comparisons between Islam and Christianity, he has tried to prove that Islam is superior to Christianity and more reasonable. While Ameer Ali was successful in criticizing misinformation and biased attitude of Orientalists stemming from Christianity, he could not show the same success in the criticism of their method and perception of the prophet.

Keywords: Prophet Muhammad, Syed Ameer Ali, Sirah, The Spirit of Islam, Orientalist.

Giriş

8 Nisan 1849'da dönem itibariyle İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın Orissa eyaletine bağlı Cuttack şehrinde doğan Emir Ali, önce yüksek lisans, bilahare özel sebeplerle İngiltere'ye gidip gelmiş ve nihayet emekli olduğu 1904 yılından itibaren de tamamen yerleştiği İngiltere'de 1928 yılında vefat etmiştir. Çocukluk yıllarında tanıştığı Batı kültüründen etkilendiği gibi aynı zamanda oryantalistlerin İslam'a ve Hz. Muhammed'e bakış açılarından rahatsız olarak önce 1873 yılında *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohamammed*¹ isimli kitabı yazmış,² daha sonra bu eserini genişleterek *The Spirit of Islam* adıyla, oryantalistlerin İslam ve özellikle Hz. Muhammed'le ilgili iddialarına cevap vermek ve Batılılara İslam'ı ve Hz. Muhammed'i doğru bir şekilde anlatmak niyetiyle İngilizce olarak kaleme almıştır.³

Esasen Müslümanlarla Hıristiyanların münasebetleri daha İslam'ın ilk yıllarında başlamasına ve zaman içerisinde birçok şehirde Müslümanlarla Hıristiyan-

¹ Syed Ameer Ali, *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohamammed*, Edinburg 1873.

² Emir Ali ise ilk çalışması olan *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohamammed*'de Hıristiyanlığı İslam'a yakın bir din, William Muir Hz. Muhammed'e karşı daha samimi görürken zamanla bu fikirleri değiştirmiş, *The Spirit of Islam*'da İslam'ın Hıristiyanlıktan mutlak üstünlüğünü savunmuş, Muir'i ise düşman ilan etmiştir.

³ Müellifin kendisi de bunu kitabın ilk baskısının önsözünde belirtmiştir. Bak. Seyyid Emir Ali, *The Spirit of Islam*, London 1891, s. VII.

lar iç içe yaşamalarına rağmen bu süreçte Batı, İslam'ı hep Hıristiyan müellifler tarafından yazılan eserlerden tanımıştır. Kuran'ın Batı dillerine ilk tercümesi İspanya'da Muhterem Peder'in (Petrus Venerabilis ö.1156) teşvikiyle Robert Ketton tarafından ancak 1143 yılında yapılabilmiş ve bu ilk Kur'an tercümesi birçok hatasına rağmen, 1698 de İtalyan Ludovico Marracius'nin yaptığı çeviriye kadar Avrupa dillerindeki diğer tercümelere kaynaklık etmiştir.⁴ XVI. yüzyıla kadar İslam'a ve Hz. Muhammed'e, Hıristiyan din adamlarının kurguladığı efsaneler, iftiralar veyahut ön yargıların arasından bakılan Avrupa'da, Arapça kaynakların bir kısmının Batı dillerine tercüme edilmesi ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki başarılarının da etkisiyle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İslâm'a karşı romantik bir merak uyanmış, yeni bilgi ve belgelerin ışığında yanlış ya da maksatlı tasvirlerin meydana getirdiği olumsuz imaj bir nebze olsun düzeltilmeye çalışılmıştır.⁵ Bununla birlikte Kur'an ve Hz. Muhammed'in hayatına dair yazılan eserlerde, Ortaçağ'daki bağnazlık yerini bir derece olsun olgusal yahut indirgemeci yaklaşıma bıraktıysa da genel olarak yine de eski husûmetlerinden ve iftiralarından vazgeçememişlerdir.

1. Seyyid Emir Ali'nin Döneminde Oryantalizmin Genel Durumu

XIX. yüzyıl, Avrupalılar tarafından gerek kendi ülkelerinde gerekse doğu ülkelerinin birçok yerinde oryantalist derneklerin kurulduğu ve süreli yahut kaynak eserlerin yayınlandığı bir dönemdir. Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal denemesi, başarısızlığına rağmen Batı'nın İslam dünyası, özelde de Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa'da Rönesanstan sonra, İslâm'a ve Hz. Peygambere karşı ortaya çıkan romantik ve olgusal yaklaşım, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri karşısında ekonomik ve siyasî yönden gerilemesiyle etkisini yitirmiştir. Napolyon bu sefere çıkarken yanına çok sayıda oryantalisti almış ve Mısır'da Institut d'Egypte'yi kurmuştur.⁶ Bu sayede İslam tarihine dair pek çok orijinal eser Avrupa'ya geçmiştir. Böylece daha

⁴ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, s. 429.

⁵ İlhami Oruçoğlu, *Başlangıcından Günümüze İslâm Dünyasında Peygamber İmajı*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.27.

⁶ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, s. 431.

önce Ebu'l-Fida⁷ gibi geç dönemde yazılmış eserlerle yetinen Batılı aydınlar,⁸ çok sayıda erken dönem İslam Tarihi kaynaklarına ulaşma imkânı bulmuşlardır. Ancak bu dönemde kurumsallaşmanın ve pozitivism, rasyonalizm gibi akımların da etkisiyle oryantalist araştırmalar teolojik bağlardan kurtarılarak filolojik bir zemine kaydırılmış ve Avrupa'da klasik tarih anlayışının bırakılarak eleştirel tarih araştırmaların başladığı bir zaman dilimi olmuştur. Bir taraftan sonraki dönemlerde yazılan eserleri bırakarak erken dönem eserlerine yönelmişler, diğer taraftan ise bu kaynaklar olduğu gibi kabullenilmek yerine eleştirel bir süzgeçten geçirilmiştir.⁹ Böylece Ortaçağ'daki “tanrısal İsa”yı, “tarihsel İsa”ya çeviren Batılı aydınlar, aynı metodla ilk dönem İslam Tarihi kaynaklarının müelliflerini de tenkide tabi tutarak bu eserlerin güvenilirliğine şüphe düşürmeye çalışmışlardır. Buna ilave olarak Muir gibi bazı oryantalist yazarlar tarihi rivayetlerden İslam ve Hz. Peygamber aleyhine olanları, “böyle olmasa kaynaklara girmezdi” diyerek tamamen doğru kabul ederlerken,¹⁰ lehte olanları ise eleştiriye tabi tutmuşlardır. Bu oryantalist yaklaşımın neticesinde İslam Tarihi ile ilgili Kur'an'dan başka güvenilir bir kaynağın olamayacağı kanaatine varılmış, böylece Hadis de dâhil olmak üzere tüm İslam Tarihi kaynaklarının güvenilirliğine gölge düşürülmüştür.

Siyer konuları işlenirken de oryantalistlerin hepsi aynı görüşte değiller ve aynı konular üzerine yoğunlaşmamışlarsa da bu dönem eserlerinde ön plana çıkarılan ya da Hz. Muhammed'i karalamak için ısrarla üzerinde durulan belli başlı konular ise şunlardır: Hz Muhammed'den önce Arabistan'ın durumu ve Hz. Muhammed'in bu ortamı “kurnazca” değerlendirdiği iddiası, Rahip Bahira olayı, Hz. Muhammed'in tavırlarının hicretle birlikte değiştiği düşüncesi; buna göre Mekke'de hep sabrı tavsiye eden Hz. Muhammed, Medine'de kılıca sarılmıştır. Medine döneminde bazı kişilerin öldürülmelerinin birer suikast, Ku-

⁷ Jean Gagnier'in 1723 yılında Latince'ye tercüme ettiği Ebu'l-Fida'nın(ö.732/1331) *el-Muhtasar fi tarihi'l-beşer* adlı eseri 19. Yüzyılın ikinci yarısında yoğun olarak gerçekleştirilen tercümelere kadar Batıda en temel İslamî kaynak olmuştur.

⁸ Ünlü oryantalist Margoliouth bu gerçeği eserinin önsözünde belirtmiştir, bak. Margoliouth, *Mohammed and The Rise of Islam*, New York t.y., s. III.

⁹ Oruçoğlu, *Başlangıcından Günümüze İslâm Dünyasında Peygamber İmajı*, s.31.

¹⁰ Bkz. Muir, Sir William, *The Life of Mahomet*, C. I, London 1861,s, LXXXI.

rayzaoğullarına yapılanlar ise bir cezadan ziyade cinayet olduğu iddiası. Hedef kitle kim olursa olsun, Hz. Muhammed'in askeri faaliyetlerindeki asıl amacının ganimet olduğu ve Araplarda varolan yağmacılığın İslam'da cihat adı altında kutsallaştırıldığı savunulması. Mekke'deyken kendisinden yaşça büyük olan bir tek kadınla evlenen Hz. Muhammed'in Medine'de şehvetperestliğinden dolayı bir düzine hanımla evlendiği iddiaları. Oryentalist müelliflerin eserlerinde bu iddialar bilinçli ve sürekli bir şekilde tekrarlanmıştır.

Bu iddiaların yeni olmadığı herkesçe malumdur. Tüm Ortaçağ boyunca değişik şekillerde dillendirilmiştir. Ancak son dönemde yukarıda anlatıldığı üzere Doğu ile Batı veya başka bir ifade ile İslam, Müslümanlar ve İslamî kaynaklarla Hıristiyanlar aydınlar arasındaki fizikî engeller büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Günyüzüne çıkan yeni bilgi ve belgeler, hemen herkes için ulaşılabilir hale gelmiştir. Fakat anlatımda üslup değişikliğine gidilmesine ve yeni bilimsel kriterler geliştirilmiş olmasına rağmen yine de Batı'nın İslam'a ve Hz. Muhammed'e yaklaşımında zihniyet temelli bir değişiklik olmamıştır. Lehlerine olan meselelerde sonuna kadar savundukları kriterlerden, aleyhlerine olduğunda bir şekilde vazgeçmesini bilmişlerdir. Zira orijinal kaynaklara ulaşmak tek başına doğru bilgiye ulaşmak anlamına gelmemektedir. *The Spirit of Islam*'ın yazıldığı dönemde Batı'da durum özetle bu şekildedir. Oryentalistlerin malum neşriyatı ve Doğu toplumlarında gerçekleştirilen misyoner faaliyetleri, Müslümanlar aydınları rahatsız etmiş ve doğal olarak İslâm coğrafyasının her tarafında bu literatüre red ya da cevap mahiyetinde kitaplar ve risaleler yazılmıştır. Bu mealde kaleme alınan onlarca eser arasında Ahmed Midhat Efendi ve Rahmetullah Hindî'nin çalışmaları en dikkat çekici olanlarıdır. Ahmed Midhad Efendi(ö.1912) misyonerlere karşı kaleme aldığı *Müdafa*¹¹, *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafa*¹² ve *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*¹³ adlarıyla Türkçe

¹¹ Ahmed Midhad Efendi, *Müdafa*, İstanbul 1300/1882. Ayrıca bak. M. Orhan Okay, "Müdafa", *DİA*, XXXI, s. 459-460.

¹² Ahmed Midhad Efendi, *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafa*, İstanbul 1300/1882.

¹³ Ahmed Midhad Efendi, *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*, İstanbul 1312/1894. Ayrıca bak. M. Orhan Okay, "Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye", *DİA*, V, s. 548-549.

olarak yazdığı eserlerinde Hıristiyan teolojisinin ana problemlerine girmeden, İncillerin vahiy mahsûlü olamayacağını, Batılı kaynaklardaki eleştirileri de dikkate alarak tutarlı bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴ Hint alt kıtasında da XVI. yüzyılda Katolik Cizvit misyonerleriyle başlayıp XIX. yüzyılda modern oryantalist kurumların da katkısıyla güçlenerek devam eden sömürge ve misyonerlik faaliyetlerine karşı Hindistan Müslümanları tarafından tepkisel olarak birçok ilmî faaliyet gerçekleştirilmiştir. Hatta ortaya çıkan konjonktürün etkisiyle sîret kitaplarının muhtevasında bile değişiklikler olmuş, 19. asrın ortalarından itibaren bölgede yazılan sîret kitaplarında kelam, fıkıh ve ahlak gibi konular da işlenmeye başlamıştır.¹⁵ Hindistan'dan Oryantalistlere karşı Siyer anlamında ilk ciddi tepkiyi W. Muir'in Arapça kaynakları da tarayarak 1861'de dört cilt olarak yayınladığı *The Life of Mahomet* adlı eserine reddiye olarak, 1870'te *A Series of Essays on the Life of Mohamammad and Subjects Subsidiary Thereto*¹⁶ (*Hutabât-ı Ahmediyye*) adlı kitabıyla Seyyid Ahmed Han vermiştir. Seyyid Ahmed Han, Muir gibi etkili bir oryantalistin sahih kaynaklara dayalı anlatımının Batı tarzı eğitim gören Müslüman gençler üzerinde bırakacağı tesir hakkında endişe duymuş ve bu yüzden ona kendi çalışmasıyla karşılık vermişti.¹⁷ Ancak bu çalışma mahiyeti ve muhtevası itibariyle Muir'e tam bir cevap olabilecek durumda değildi. Bu bölgede özellikle Rahmetullah Hindî'nin (ö.1891)¹⁸ çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Hindî, önce Alman asıllı misyoner Karl Gottlieb Pfander'in (ö.1865) *The Mizan ul Haqq or Balance of Truth* adlı kitabına karşılık olarak *İzâletü'l-Evhâm* adıyla reddiye telif etmiş, sonrasında bu kişiyle yazışmaya başlamış ve nihayetinde 10-11 Nisan 1854 tarihlerinde Agra'da William Muir'in yönettiği iki gün süren münazarada bulunmuşlardır. Rahmetullah Hindî, Batı kay-

¹⁴ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler*, Ankara 2012, s. 89.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülhamit Birişik, "Hint Alt Kıtasında Son Üç Asır Sîret Kitaplarında Görülen Muhteva Değişiminin Nedenleri", *U.Ü.İ.F.D.*, XX, (2), 2011, s. 21-52.

¹⁶ Bkz. Syed Ahmad Khan, *A Series of Essays on the Life of Mohamammad and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore 1979.

¹⁷ Wessels, Antonie, "Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic", *Islamic Culture*, vol. XLIX, year 2, April 1975, pp. 99-105 (çev. İlhami Oruçoğlu, "Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Arapça Yazılmış Biyografiler", *U.Ü.İ.F.D.*, C. XIV (2), 2005, s. 185-194.

¹⁸ Bkz. Abdülhamit Birişik, "Rahmetullah el-Hindî", *DİA*, XXXIV, s. 419-421.

naklarını da kullanarak¹⁹ rakibine üstünlük sağladığı bu münazaradaki notlarını *İzhâru'l-Hak* adıyla kitap haline getirmiştir.²⁰ Alanında önemli bir yere sahip olan bu eser, kendisinden sonra yazılan reddiyelere de kaynak teşkil etmiş, ilk defa 1281/1865'te İstanbul'da Arapça olarak yayınlanan eserin birçok baskısı yapılmış, daha sonra *İbrâzü'l-Hak* adıyla Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (İstanbul 1293).

Ancak bütün bu çalışmalar genel olarak klasik reddiye mahiyetindedir. Daha çok karşı tarafın (Hristiyanlık) yanlış taraflarından hareket edilmiş, Doğu dille-riyle yazılmışlar ve İstanbul, Kahire, Karaçi gibi İslam şehirlerinde basılmışlar-dır. Genellikle itikadi konuları içerdiklerinden tam bir Siyer kitabı mahiyetinde değildirler. Hint Müslümanlarından Rahmetullah Hindî ve Ahmed Han'la çağ-daş sayılabilecek olan Emir Ali ise biraz daha farklı bir metod takip etmiştir. O, misyonerlerden ziyade Muir gibi oryantalistlerin çalışmalarından endişe duy-muştur. Çünkü Muir gibileri, Hıristiyanlığı yayma ve savununma adına İslam'a ve Hz. Muhammed'e kaleleriyle saldırmak suretiyle Batı'da İslam ve Hz. Mu-hammed hakkında eskiden beri varolan menfi imajın devam ettirilmesinde et-kin rol oynamışlardır. Bu tehlikeli durum karşısında Emir Ali de onlara, klasik İslamî kaynaklardan ve Batılı düşünürlerin eserlerinden faydalanarak kendi dil-lerinde ve kendi metodlarıyla cevap vermeyi uygun görmüştür. Böylece muha-tabı olan Batılılara apolojik yaklaşımla cevap verirken, aynı zamanda Müslüman entelektüelleri de apolojetik olarak bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Ömrünün büyük bir bölümünde İngiltere gibi Anglo-Sakson kültürün hâkim olduğu bir ülkede yaşamış, kitaplarını İngilizce yazmış, eserlerini çoğunlukla Londra'da ya-yınlamış ve öncelikle oryantalistleri ve Batılıları hedef kitle olarak seçmiştir. Klasik dil ve üslupla beraber batı terminolojisini de kullanmıştır. Bütün bu özellikleriyle bir ilki gerçekleştirmiştir. Ancak bütün bunları yaparken Avrupa menşeli fir akımlarının da etkisiyle Müslümanların klasik siyer anlayışlarından ve peygamber imajından farklı sonuçlara da varmıştır. O'nun ortaya koyduğu görüşler bugün Müslüman entelektüeller arasında yaygın olarak dillendirilse de kendi zamanına göre çok modernist fikirlerdir.

¹⁹ Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 2003, s. 259.

²⁰ Bkz. Mehmet Aydın, "İzhâru'l-Hak", *DİA*, XXI, s. 507-509.

2. The Spirit of Islam

a. Eserin Basımı

The Spirit of Islam, Emir Ali'nin İngiltere'de hukuk tahsili gördüğü dönemde yazdığı ve ilk kitabı olan *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed*'in genişletilmiş ve geliştirilmiş halidir. Kitabın Londra'da 1891'de W. H. Allen & Co tarafından yapılan ilk baskısındaki ismi *The Life and Teachings Of Mohammed or The Spirit of Islam* (Muhammed'in Hayatı ve Öğretisi ya da İslam'ın Ruhu) şeklindedir. 1902 de Kalküte'de S. K. Lahiri & Co tarafından yapılan ikinci baskıda isim *The Spirit of Islam or The Life and Teachings of Mohammed* şekline dönüşmüş, gözden geçirilerek ve genişletilerek son hali verilen ve 1922 de Londra'da Christophers tarafından yapılan üçüncü baskısından itibaren ise sadece *The Spirit of Islam* ismi kullanılır olmuştur.²¹ Bu baskıda kitabın siyer bölümünün sonuna onuncu bölüm olarak "Halifelik Vesayeti-İmamet", İslam'ın Ruhu bölümünün sonuna ise on ikinci bölüm olarak "İslam'ın idealistik ve mistik ruhu" ilave edilmiştir. Böylece kitap son şeklini almıştır. Daha sonra yapılan baskılar ve tercümelemler bu üçüncü nüsha esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Biz de önceki baskıları da görmeye beraber çalışmamızda bu baskıyı esas aldık ve dipnot referanslarını da elimizde bulunan 1978 yılı Delhi baskısına göre verdik. Bu baskının önsözünde eseri inceleyerek eleştirel katkıda bulunan Cambridge profesörlerinden oryantalist E. G. Brown ve Muhammed İkbâl'e teşekkürlerini arz etmektedir.

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı siyer kısmıdır (*Life and Teachings of Mohammed* - Muhammed'in Hayatı ve Öğretisi). İkinci bölüm ise Emir Ali'nin İslam hakkındaki görüşlerini ihtiva eden bölümdür (*The Spirit of Islam: İslam'ın Ruhu/özü*). İlk isimlendirme de buna göre yapılmıştır. Ancak kitap zamanla sadece ikinci bölümün adıyla anılır olmuştur. Emir Ali'nin İngilizce olarak yazdığı kitabın bu güne kadar özellikle İngiltere ve Hindistan'da orjinal diline pek çok baskısı

²¹ Anılarında kitabın ismini, eşi İsabella'nın teklif ettiğini söylemiştir. Bkz., "The Memoirs of Hon'ble Syed Ameer Ali", *The Islamic Culture*, Hyderabad, April 1932, C. VI, s. 175.

yapılmıştır. (ör. İlk üç baskıya ilaveten 1923, 1935, 1946, 1949, 1952, 1953, 1965, 1978, 1985 yıllarında İngiltere’de baskılarının yapıldığı tarafımızdan tespit edilmiştir.) Daha sonraki yıllarda ise Amerika Birleşik Devletleri ağırlıklı olmak üzere baskıları yapılmaya devam etmiştir. Bu da eserin uzun yıllar canlılığını koruduğunu ve etkisini devam ettirdiğini göstermektedir. Emir Ali, kitabı eşine ithaf etmiştir.

b. Muhtevası

Yukarıda da belirtildiği üzere eser, bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında insanlığın dinî ve sosyal gelişiminden bahsedilmiştir. “Peygamber’in Hayatı ve Hizmeti” başlığını taşıyan birinci bölüm on alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;

- I- Peygamber Muhammed.
- II- Hicret.
- III- Peygamber Medine’de.
- IV- Kureyş ve Yahudilerin Düşmanlığı.
- V- Medine’nin Kuşatılması.
- VI- Peygamber’in Hoşgörüsü.
- VII- İncanın Yayılması.
- VIII- Heyetler Yılı.
- IX- Peygamber’in Görevini Tamamlaması.
- X- Halifelik Veraseti.²²

“İslam’ın Ruhu” başlığı adındaki ikinci bölüm ise on bir alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar ise;

- I- İslam İdeali.
- II- İslam’ın Dinî Ruhu.
- III- İslam’da Ahiret İnanıcı.

²² Emir Ali’nin Halifelîği ve Şia’nın İmamet görüşlerini anlattığı bu bölüm, Ömer Rıza (Doğrul) tarafından Türkçe’ye çevrilmemiştir.

IV- İslam'da Cihat.

V- İslam'da Kadının Durumu.

VI- İslam'da Kölelik.

VII- İslam'ın Siyasî Ruhu.

VIII- İslam'da Siyasî bölünmeler ve Hizipleşmeler.²³

IX- İslam'ın Edebî ve Bilimsel Ruhu.²⁴

X- İslam'ın Aklî ve Felsefî Ruhu.

XI- İslam'ın İdealistik ve Mistik Ruhu.

Ayrıca kitabın sonunda ekler bölümü yer almaktadır. Burada bölüm başlarında veya aralarda yer alan Arapça ve Farsça ifadelerin İngilizce tercümesi, Arapça ve Farsça ibareler, açıklamalar, Hulefâ-i Raşidin, Emevî, Abbasî, Fatimî ve Endülüs Emevî Halifelerinin isimleri, indeks ve kaynakça yer almaktadır.

Yukarıdaki bölüm başlıkları mümkün merteye birebir tercüme edilerek Emir Ali'nin konuları tasnifi ve adlandırması tasvir edilmeye çalışılmıştır. Zira başlıklandırmalardan da anlaşılacağı üzere eserde klasik siyer yazıcılığında takip edilen yöntem yerine Oryantalistlerin başlıklandırma yöntemi takip edilmiştir. Müellif bölüm başlıkları dışında ayrıca alt başlıklar kullanmamış, konu anlatımına devam etmiş, ancak kitap okuma düzeninde sol sayfa başına ana ölüm adı ("The Life of Mohammed" yahut "The Spirit of Islam"), sağ tarafa ise anlatılan konunun içeriğini özetleyen başlıklar yazılmıştır. Müellif başlıklarda ve konu anlatımında Hz. Peygamber'in adı yerine daha ziyade "peygamber" (prophet) kelimesini tercih edilmiştir.

²³ Bu bölüm de Ömer Rıza (Doğrul) tarafından Türkçe'ye çevrilmemiştir.

²⁴ VII. ve IX. Bölümler Ömer Rıza (Doğrul) tarafından "Din-i İslam'ın Ruh-u Siyasîsi ve Müslümanlığın/İslam'ın Ruh-u İlmî ve Edebîsi" başlıklarıyla *Sebilürreşad* dergisinin değişik sayılarında parçalar halinde yayınlanmıştır. Bölümlerin yayımlandığı sayılar için bkz. Abdullah Ceyhan, *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fibrîsti*. Ankara 1991, s. 248, 380, 424.

c. Çevirileri

c.a. Türkçe Çevirileri

Eser Türkçe'ye ilk olarak Ömer Rıza (Doğrul) tarafından “*Rub-ı İslam: Müslümanlığın ve İslam Mefkûresinin Tarih-i Tekâmülü*” adıyla tercüme edilerek 1341-1343 (1925-1926) tarihiyle İstanbul'da Amedi Matbaası tarafından neşredilmiştir. Ömer Rıza Doğrul'un Osmanlıca tercümesinden Latin harfleriyle günümüz Türkçe'sine Mustafa Tan tarafından çevrilerek Ünsal Yayınevi tarafından İstanbul'da 1979 yılında, *Rub-u İslam: Müslümanlığın ve İslam Mefkûresinin Gelişme Tarihi* adıyla bir baskısı daha yapılmıştır. Ayrıca yine Ömer Rıza'nın tercümesinden Musa Kazım Yılmaz tarafından dili sadeleştirilerek ve dipnotlar ilave edilerek 2007 yılında Ankara'da “İslam'ın Özü: İslam ve Hıristiyanlığın Mukayesesi” adıyla yeni bir baskısı daha yapılmıştır.

Bu çevirilerde kitabın Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili bölümü bütün olarak aktarılırken, İslam Dini'nden bahseden ikinci kısmın bazı bölümleri mütercim Ömer Rıza tarafından tercüme edilmemiştir. Ömer Rıza bunun sebebini tercümesinin önsözünde bizzat şöyle açıklamıştır: “Eserin İngilizce aslı çok rağbet gördüğünden geçen sene tekrar basılmıştır (1922 Londra baskısı kastediliyor). Ancak eserin aslı Batılılara hitap ettiğinden bizce gereksiz olan bazı hususları da içermekteydi. Bu kısımların aynen kalmasında hiçbir fayda mülahaza edilmediği için böyle yerleri tercüme etmediğimiz gibi, bazı gereksiz izahları da kısalttık. Özellikle Müslümanlar arasında birtakım ihtilaflara sebep olan ve artık tarihe karışan bazı meseleleri tazelemekte hiçbir mana görmediğimizden bunları tercüme almamayı daha uygun gördük. Bununla beraber elimizden geldiği kadar eserin gücünü korumaya çalıştık. Zannederiz ki dilimizde henüz bu tarzda bir eser yazılmamıştır.”²⁵

c.b. Arapça Çevirileri

Eserin Lübnan ve Mısır'da Arapça'ya iki ayrı tercümesinin yapılarak yayımlandığı tesbit edilmiştir. Bunlar;

²⁵ Seyyid Emir Ali, *The Spirit of Islam*; terc. Ömer Rıza, *Rub-ı İslam: Müslümanlığın ve İslam Mefkûresinin Tarih-i Tekâmülü*, Amedi Matbabası, İstanbul 1341-1343, s. 2.

- Seyyid Emir Ali, *Rubu'l-İslam*, terc. Ömer el-Diravî, Daru'l-İlmi li'l-Melayîn, Beyrut 1961.
- Seyyid Emir Ali, *Rubu'l-İslam*, terc. Emin Mahmud es-Şerif-Muhammed Bedran, Mektebetü'l-Âdâb, Kahire 1962.

cc. Urduca Çevirileri

The Spirit of Islam'ın İngilizcesi birçok kez Kalküta ve Delhi'de basıldığından olsa gerek Urduca tercümesi geç sayılabilecek bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Eser, Muhammed Hadî Hüseyin tarafından *Rub-i İslam* adıyla Urduca'ya çevrilerek 1972 yılında ilk kez yayınlanmış, daha sonra 1980, 1982 ve 1986 yıllarında tekrar baskıları yapılmıştır.

c.d. Diğer Çevirileri

The Spirit of Islam, H.B. Jassin tarafından Endonezya diline çevrilerek Cakarta'da 1966 yılında "*Api İslam*" adıyla yayınlanmıştır. Bu çeviri 2008 yılında kitabın orjinal adıyla (*The Spirit of Islam*) olarak tekrar basılmıştır.

Mohamad Saleeh Rahamad ise bu çeviriyi Malayca'ya uyarlamış ve 1992 yılında Kuala Lumpur'da "*Sejarah Evolusi dan Keunggulan Islam*" ismiyle yayınlanmıştır.

Ayrıca eserin Farsça'ya tercüme edildiği tespit edilmekle beraber, bu baskıya ulaşılammıştır.

d. Kaynakları

Kitabın 1922 Londra baskısının son kısmına "bibliyoğrafik index" adıyla bir kaynakça ilave dılmıştır. Ancak burada, yararlanılan kaynakların bir kısmı(-toplamda 132 eser) sadece kitabın ve müellifin kısa adı yazılarak, bazen de sadece eser ismi yazılarak verilmiştir. Bizim tespitimize göre kitabın yazımında Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere şiyer, hadis, tefsir, fıkıh gibi ilim dallarındaki sünni ve şii müelliflerin telif ettikleri klasik İslamî kaynaklardan ve İngilizce yazılanlar başta olmak üzere oryantalist kaynaklarla beraber yüz yetmiş civarında kaynaktan istifade edilmiştir.²⁶

²⁶ Yararlanılan kaynakların tam listesi için bak., Yusuf Kabakcı, *Hız. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım*, s. 57-64.

Yukarıda belirtildiği üzere *The Spirit of Islam*, sünnî ve şîî olmak üzere gerek İslamî, gerekse Oryantalist kaynaklar açısından oldukça zengin bir altyapıya sahiptir. Öncelikle Kur'an, müellifin ana kaynaklarından. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in hadislerini de konu anlatımlarında sıkça kullanmıştır. Ancak İslamî literatürde Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok rağbet edilen Buhari ve Müslim'in sahihlerinden hiç bahsetmemiştir. Emir Ali, hadisleri daha çok Tirmizi'nin *Sahib*'inden ve Hatib Tebrizi'nin *Mişkâtü'l-Mesabih*'inden aktarmıştır. Siyer kaynaklarından ise İbn Hişam en başta olmak üzere, Taberî, İbnü'l-Esir, Ebu'l-Fida ve Halebî en çok başvurduklarıdır. Kitabın özellikle siyer kısmını mezkûr kaynaklara dayandığını kendisi de önsözde beyan etmiştir. İbn Hişam'dan övgüyle bahsetmesine rağmen mesela Hz. Muhammed'in doğumu gibi konularda buradaki birçok rivayeti görmezden gelerek anlatımlarını özet geçmiştir. Temel kaynaklarından Taberî²⁷ ve Ebu'l-Fida'yı²⁸ Fransızca tercümelelerinden okumuştur. Tefsir olarak Zemahşeri'nin (mutezili) *Keşşâf*'ını ve Muhammed Bakır Meclisi'nin (şîî) *Biharü'l-Envâr*'ını esas almıştır. Fikhî meselelerde ise hanefî mezhebinin klasiklerinden olan Haskefi'nin *Dürü'l-Muhtâr*'ı ve İbn Abidin'in *Reddü'l-Muhtâr*'ı en çok tercih ettikleridir. Ahlak konularında da hepsi de şîî müelliflerden olan İbn Miskeveyh'in *Tehzîbü'l-Ahlâk*, Nasîrud-din Tûsî'nin *Ahlak-ı Nasirî* ve Molla Hüseyin Vaiz'in *Ahlak-ı Muhsinî* adlı eserleri en çok rağbet ettikleridir.

Oryantalist kaynaklar açısından Emir Ali'nin ağırlıklı olarak İngilizce ve Fransızca eserlerden istifade ettiği görülmektedir. Almanca kaynaklar diğerlerine göre azınlıktadır. Eser boyunca en çok eleştirilen kişi William Muir'dir. Aynı şekilde Sprenger, Dozy, Osborn ve Goldziher, İslam ve Hz. Peygamber hakkındaki menfi görüşleri sebebiyle birçok yerde zikredilmişlerdir. Caussin de Perceval, Bosworth Smith, Stanley Poole ve Washington Irving zaman zaman eleştirilmekle beraber çok defa ılımlı görüşleriyle gündeme gelmişlerdir. Müellif, Hıristiyanlık tarihini Momerie ve Milman'dan, Yahudiliği ise Artur Stanley ve Döllinger'den istifade ile anlatmıştır. Roma İmparatorluğunun tarihi serüve-

²⁷ *Chronique de Tabari*, par M. Hermann Zotenberg, Paris 1869.

²⁸ Noel des Vergers. *Vie de Mohammed*, Paris 1837.

niyle Hıristiyanların ilişkisini Gibbon'dan, İngiltere tarihini Henry Hallam'dan, doğu dinlerini Samuel Johnson'dan, rasyonalizmi Lecky'den, din-bilim ilişkisini ve Avrupa'nın entellektüel tarihini de William Draper'den faydalanarak telif etmiştir. Ayrıca ihtilafı tarihlerin tespitinde Caussin de Perceval'in görüşlerini, coğrafya bilgileri hususunda ise daha çok Yakut el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân'ını*, Belazuri'nin *Fütûhu'l-Buldân'ını* ve Ebu'l-Fida'nın *Takvimu'l-Buldân'ını* referans almıştır.

Emir Ali'nin özellikle eserinin İslam Dini'ni anlattığı ikinci bölümünde temel kaynaklarından birisi Kur'an'dır. Pekçok konuyu anlatırken Kur'an ayetlerinden deliller getirmiştir. Kur'an'a bakış açısı vahiy temellidir. Ancak Kur'an ayetlerinin yorumlanması taraftarıdır. Bu yüzden Zemahşeri'nin *Keşşaf*'ı tefsir kaynaklarının başında gelir. Kur'an gibi İncil de özellikle Hz. İsa ile Hz. Muhammed'i karşılaştırdığı durumlarda başvurduğu kaynaklardandır. Bu manada pasif savunmadan ziyade muhataplarının kaynaklarına ve eserlerine vâkıf, güçlü bir apolojist görüntüsü vermektedir. Mesela Hıristiyanlığın tarihinden ve problemlerinden bahsederken Milman'ı, Yahudilikten bahsederken Döllinger'i kaynak göstermiştir. Muhataplarının İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki müspet fikirlerinden memnuniyetle bahsederken yeri geldiğinden onları eleştirmekten çekinmemiştir. Özellikle Muir gibi doğrudan muhatap kabul ettiği oryantalistlerin fikirlerine karşı seçici olmaktan ziyade bütüncül bir gözle bakmaya çalışmıştır. Onların isabet ettikleri düşüncelerini beğenip paylaşırken, yeri geldiğinde var gücüyle eleştirmekten geri durmamıştır. İslam Medeniyetinden bahsederken özgüvenle hareket etmektedir. Kimliğiyle gurur duymaktadır. Çünkü ona göre Fenikeliler Avrupa'ya tüccar olarak, Yahudiler esir olarak girdikleri halde, Müslümanlar Kur'an sayesinde insanlık meşalesini taşımak için hükümdar olarak giren yegâne Sami kavmidir.²⁹

Müellifin özellikle modern dönem oryantalistlerinin eserlerine hâkim olduğu görülürken, onların rasyonalist fikirlerinden etkilendiği de bir gerçektir. Çünkü beslendiği oryantalist kaynakların tamamına yakını oryantalizmin kurnumsallaştığı, olayların teolojik bağlardan kurtarılarak filolojik bir zeminde, ak-

²⁹ *The Spirit of Islam*, s. 394.

lın süzgecinden geçirilerek değerlendirildiği XIX. yüzyıl Avrupasında yazılmış kitaplardır. Bu kitapların müellifleri arasında kendini Hıristiyanlığa adanmış din adamlarından, din karşıtlarına kadar her türlü inanca sahip kişiler bulunmaktadır. Emir Ali, muhtemeldir ki bu kaynakların çoğuna İngiltere’de hukuk mastırı yaptığı sırada ulaşmıştır. O’nun Yahudilik, Hıristiyanlık, dinler tarihi vb konularda açıklamalar veya mukayeseler yaparken oryantalist kaynaklara yönelmesi makul olmakla beraber zaman zaman aynı yaklaşımı İslam ve Hz. Peygamberle ilgili konularda da yapması, onların bakış açılarının etkisinde kaldığını göstermektedir. Nitekim siyerde öne çıkardığı veya özet geçtiği konularda ve bu konuları yorumlamasında oryantalist yaklaşımın etkileri görülmektedir.

e. İslam Tarihçiliğine Bakışı

Temelde hukuk eğitimi alan ve bu alanda akademik kariyer yapan Emir Ali, adeta ikincil bir alan olarak İslam Tarihiyle ilgilenmiş ve daha ziyade bu alandaki eserleriyle meşhur olmuştur. Ama hukukçu olmasının da etkisiyle kaynaklardan öncül fikirlerini doğru yöntemlerle seçmiş, rasyonel bir mantıkla yorumlayıp makul sonuçlara varmayı hedeflemiştir. Hz. Peygamber’in savaşlarını değerlendirirken mukayeseli tarihçilikten bahsederek O’nun uygulamalarının bu yöntemle değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.³⁰ Hissiyata dayalı ve pasif bir savunmadan ziyade bilime ve kaynaklara sadık, tutarlı bir yol izlemeye çalışmıştır. Daha çok spor müsabakaları için kullanılan “en iyi savunma hücumdur” sözü misali, oryantalistlere karşı İslam’ı savunurken sadece Kur’an’dan yahut siyerden bahsetmek yerine, İnciden ve Batılıların kendi eserlerinden örnekler vererek Hıristiyanlığın ve Hıristiyanların durumunu hatırlatmayı uygun bulmuştur.

Tarihsel inceleme konusunda eski ve yeni milletler içinde en üstününün müslümanlar olduğunu, zira öncelikle Hz. Peygamber’in hayatının yazılmasıyla başlayan faaliyetlerin zamanla geniş bir konseptte yayıldığını söylemektedir.³¹ Emir Ali’ye göre, İbn İshak’ın basit eseriyle İbn Haldun’un umumi tarihi arasında büyük farklar vardır ama ikisi arasında çok büyük tarihçiler yetişmiştir. O’na göre Belazuri,

³⁰ *The Spirit of Islam*, s. 273.

³¹ *The Spirit of Islam*, s. 389.

Hemedanî, Mesudî, Bîrunî, İbnü'l-esir, Taberi, Makrizî, Makarrî, Ebü'l-fida ve İbn Haldun gibilerinin eserleri incelenecek olursa, bunların sadece birer tarihçi değil aynı zamanda bilgin, filozof, coğrafyacı, matematikçi vs oldukları anlaşılacaktır.

f. Emir Ali'nin Şiîliğinin Esere Yansımaları

Emir Ali'nin büyük dedesi aslen Horasanlı şîu bir aileye mensup olup, Nadir Şah'ın Hindistan seferinde görevli olarak Hindistan'a gelmiş (1739) ve sonrasında buraya yerleşmiştir. Aile sekizinci imam Ali Rıza vasıtasıyla Hz. Hüseyin'e nisbetle "seyyid" ünvanını kullanmaktadır. Şîu aile geleneğinde yetişen müellif çocukluğunda Arapça ile beraber Farsça eğitimi almış, bu onun şîu kaynaklarına erişimini kolaylaştırmıştır. Nitekim faydalandığı kaynaklar arasında ciddi oranda şîu müelliflerin eserleri de vardır. Bunlar arasında özellikle *The Spirit of Islam*'ın birçok yerinde referans gösterdiği Muhammed Bakır el-Meclisî'nin (ö. 1110/1698-99) *Bihâr'u'l-Envâr*'ı dikkat çekmektedir. Zira Emir Ali'nin kendisi ılımlı bir Şîu olmasına karşılık Meclisî, Şîu taassubuyla bilinen, *Hakku'l-yakîn* adlı eserinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı münafık, kâfir ve hatta Allah'ın lanetine müstehak kimseler olarak ilan edecek kadar katı bir şîüdür.³² Emir Ali'nin şîu oluşunun esere yansımaları iki türlü değerlendirilebilir. Şöyleki; eserin Siyer ve İslam ideali şeklinde iki bölümden oluştuğu düşünüldüğünde müellifin siyer konularını işlerken bu manada ciddi bir etkisinin olmadığı, sadece esasa ilişkin olmayan bazı konularda Ümeyyeoğullarını yererken, Ehl-i beyti ön plana çıkardığı görülmektedir. Ancak Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle başlayan Hz. Peygamber sonrası dönemi ve İslam Medeniyetini değerlendirirken sünnilige bakışı dengeli olmakla beraber, siyasî, sosyal ve kültürel tüm konularda şîuliği ön plana çıkardığı açıkça görülmektedir.

g. Tesirleri

g.a. İslam Dünyasındaki Tesirleri

Emir Ali hakkında kitap, makale, ansiklopedi maddesi, vs yazan, Müslüman olsun olmasın hemen bütün yorumcuların onun hakkında bazı küçük noktalar

³² Mustafa Öz, "Muhammed Bâkır Meclisî", *DİA*, XXVIII, 253-255; Mustafa Öz, "Bihârü'l-envâr", *DİA*, VI, 139-141.

hariç olumlu görüş belirttikleri müşahade edilmiştir. Emir Ali adeta asil bir kahraman, kitabı ise eskimeyen bir klasik olarak değerlendirilmiştir. Bu imaj Emir Ali'nin genel manada müspet tesir bıraktığının göstergesidir.

Emir Ali'nin eserlerinde oryantalistlerden sonra ikinci hedef kitlesi de eğitimli Müslümanlar, özellikle de gençlerdir. Seyyid Ahmed Han, moderniteyi reddeden gençleri eğitmeyi amaçlarken, Emir Ali, aldığı Batı tarzı eğitim yüzünden kendi geleneğini ve kimliğini reddeden Müslüman gençlerle ilgilenmeyi tercih etmiştir.³³ Onun İslâm öğretilerini yorumlama biçimi ve dirayetli duruşu, Hindistan Müslümanları arasında kendi kendine güven duygusunun oluşmasına zemin hazırladı. Seyyid Ahmed Han, Hindistanlı Müslümanların Batı düşüncesiyle tanışmasını sağlamış, fakat bu türden bir güven duygusunun gelişmesine önyak olamamıştı. Bu yeni güven duygusu, Müslümanların kendisini aynı anda hem İngiliz centilmenleri gibi liberal, hem de Müslüman kabul etmelerine imkân tanıdı. Hatta yeni neslin sahip olduğu Müslüman kimlik karşısındaki “modern” tarih o kadar karışıktır ki, mezkûr çelişkilerden bahis açıldığında size “ne yani, sen hâlâ Emir Ali'nin *Ruhu'l-İslâm*'ını okumadın mı?” cevabını vereceklerdir.³⁴

Emir Ali'nin Hindistan dışındaki en büyük etkisi Mısırlı modernist müslüman düşünürler üzerinde olmuştur. Her ne kadar Arapça'ya geç sayılabilecek bir dönemde ilk defa 1961'de tercüme edildiyse de W.C. Smith, 1943 yılında çıkardığı *Modern İslam in India* isimli kitabında modern Arap-İslam edebiyatı yazarları arasında yapılan bir araştırmaya göre *The Spirit of Islam*'ın Mısır'da en çok alıntı yapılan eser olduğunu ifade etmiştir.³⁵ Bu bağlamda özellikle Muhammed Heykel (1888-1956), Emir Ali'den en çok etkilenen Mısırlı müelliflerin başında gelir. 1935 yılında neşrettiği *Hayatü Muhammed* adlı eserinin temel

³³ Abdullah Ahsan, “A Late Nineteenth Century Muslim Response to the Western Criticism of Islam –An Analysis of Amir Ali's Life and Works”, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, USA 1985 s. 200.

³⁴ Abdullah Ahsan, “Milliyetçilik ve Ümmet Kimliği”, çev. İbrahim Kalın, *Köprü*, Güz 1995, S. 52, s.

³⁵ W.C. Smith, *Modern İslam in India*, London 1946, s. 56, ayrıca 26 nolu dipnot için bkz. s. 348.

kaynaklarından biriside *The Spirit of Islam*'dır.³⁶ Heykel, tıpkı Emir Ali gibi Kur'an'ın mucizeliğini ön plana çıkararak diğer mucizeleri reddetmiştir. Ayrıca 1930'lu yıllarda Mısır'da Hz. Muhammed'in hayatı hakkında kitap yazan Taha Hüseyin,³⁷ Tevfik el-Hakim,³⁸ ve Abbas Mahmud Akkad³⁹ gibi yenilikçi müellifler Emir Ali'den büyük ölçüde etkilenmişlerdir.⁴⁰

Emir Ali'nin eserlerinden *A Short History of the Saracens*, Mehmet Rauf tarafından 1914'te, *The Spirit of Islam* ise 1925'de Ömer Rıza tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Her iki eserinde erken sayılabilecek bir dönemde Türkçe'ye tercüme edildikleri söylenebilir. Ömer Rıza'nın ilk tercümesinin 1979 ve 2007 yıllarında Yeni Türk Harfleriyle tekrar baskıları yapılmıştır. Yine Emir Ali'nin bir kısım mektuplarıyla *The Spirit of Islam*'ın bazı bölümleri de *Sebilü'r-reşâd* dergisinin muhtelif sayılarında "Müslümanlığın/İslam'ın Ruh-u İlmî ve Edebîsi" başlığıyla yayınlanmıştır. Emir Ali tam bir Türk dostu olmasına rağmen hilafet mektubunun da etkisiyle olsa gerek, Türk münevverleri üzerinde kuvvetli bir etkisi olmamıştır. (Emir Ali'nin, Ağa Han'la birlikte T.C. Başvekili İsmet Paşa'ya hitaben hilafetin kaldırılmaması için yazdıkları, 24 Kasım 1923 tarihli ve Londra çıkışlı bu mektup Ankaraya ulaşmadan önce İstanbul'da *Tanin*, *İkdam* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazetelerinde yayınlanmıştır.⁴¹ Bu durum Türk hükümetinin sert tepkilerine ve tartışmalara yol açmıştır.) *DİA*'daki "Emir Ali" maddesinin

³⁶ Muhammed Heykel, *Hayatü Muhammed*, terc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1985, s. 17; Charles D. Smith, *İslam and the Search for Social Order in Modern Egypt: A Biography of Muhammed Huseyn Haykal*, New York 1983, s. 217.

³⁷ Taha Hüseyin, *Alâ Hâmis es-Sîre*, Kahire 1934.

³⁸ Tevfik el-Hakim, *Muhammed*, Kahire 1936.

³⁹ Abbas Mahmud Akkad, *Abkariyyâtü Muhammad*, Kahire 1942.

⁴⁰ W.C. Smith, *İslam in Modern History*, New Jersey 1977, s. 62.

⁴¹ Mektup, 5 Kanûn-ı Evvel 1339/1924 tarihli *Tanin* gazetesinde "Hilafet Meselesine Dair - Ağa Han ve Emir Ali Hazretlerinden Hey'et-i Vekile Reise İsmet Paşa Hazretlerine gönderilen İngilizce mektubun suret-i mütercimesidir" başlığıyla, yine aynı tarihli *İkdam* gazetesinde "Hilafet ve İngiltere Cemiyet-i *İslamiyesi* - Gazi Reis-i Cumhuriyetimize gönderilen bir mektup" başlığıyla ve 6 Kanûn-ı Evvel 1339/1924 tarihli *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinde ise "Hilafet Meselesi Hakkında Hind Müslümanlarının Fikri - Ağa Han ve Emir Ali Makam-ı Hilafetin vaziyeti hakkında İsmet Paşa'ya bir mektup gönderdiler" başlığıyla yayınlanmıştır.

Türk olmayan Abdullah Ahsan tarafından yazılmış olması da bunun bir göstergesi olsa gerektir. Ancak İkinci Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki İslam tarihçiliğinin Emir Ali'nin önünü açtığı yoldan gittiği söylenebilir.

g.b. Batıdaki Tesirleri

Genel olarak Batılıların bu kitaba ilgilerinin yoğun olduğu kitabın defalarca basılmasından ve hala canlılığını koruyor olmasından anlaşılacaktır. (Kitabın tespit edebildiğimiz son baskısı Şubat 2015'de yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır.)⁴² Eser gerçekten batıda İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki bilgi ihtiyacı açısından bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Ayrıca oryantalistlerin de bizzat bu çalışmalarını ciddiye aldıkları kendi ifadelerine de yansımıştır. Osborn, *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed*'in “dikkat çekici ve değerli, müellifi tarafından İngilizceye hâkim bir şekilde kaleme alınmış nadir bir eser” olduğunu ifade etmiştir.⁴³ (Osborn 1889'da öldüğünden *The Spirit of Islam*'ı görememiştir.) Yine Margoliouth, *The Spirit of Islam*'ı, “Emir Ali'nin çekici ve anlamlı risalesi, muhtemelen Avrupa dillerinde savunma tarzında yazılmış en iyi çalışmadır” şeklinde tarif etmiştir.⁴⁴ Öte yandan 1895 yılında İngiliz din adamı Canon MacCol, *Nineteenth Century*'de *The Spirit of Islam* üzerinden Hz. Muhammed'i sert bir şekilde kötüleyen bir yazı yazınca Emir Ali cevaben: “İngiliz halkının bir kesiminde Müslüman karşıtı duygular sezildiğini, hâlbuki hiçbir Müslümanın geriye dönük olarak Piyer l'Ermie'yi⁴⁵ kötüleyen bir yayın yapmadığını” belirterek karşılık vermiştir.⁴⁶

⁴² Syed Ameer Ali, *The Spirit Of Islam*, USA Şubat 2015. ISBN-13:9781296379742, ISBN-10:1296379744

⁴³ Syed Razi Wasti, *Memoirs and Other Writings of Syed Ameer Ali*, Lahore 1968, s. 33.

⁴⁴ D.S.Margoliouth., *Mohammed And The Rise Of İslam*, London 1905, s. VII

⁴⁵ Bu kişi Avrupa'da ilk düzensiz hacı seferlerinin başlamasına vesile olan Fransız gezici vaizdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, XIV, 527-528.

⁴⁶ Syed Razi Wasti, *Memoirs and Other Writings of Syed Ameer Ali*, s. 66-67; Muhammad Yusuf Abbasi, “Syed Ameer Ali” *The Muslim Luminaries*, National Hijra Council, İslamabad 1988, s. 112.

The Spirit of Islam, XIX. yüzyılda Muir'in iddialarına verilmiş en etkili cevap olmuştur. Fakat müellifin Hıristiyanlığa karşı yukarıdan bakışı, İslam'ı devşirme ve kendi dinlerinden daha aşağıda bir din görmeye alıştırılmış olan İngiliz kamu vicdanında genel bir tesir icra etmese de⁴⁷ Batıda İslam'ı araştıranlar için kaynak olmuştur. Mesela sonradan İslam'ı seçen yazar Malike Frances Citrine, *The Spirit of Islam*'dan övgüyle bahsetmiştir. Bu kadın yazar, Katolik bir ailede dünyaya geldiğini ve manastırda eğitim gördüğünü, sonrasında katolik doktrininin kendisi tatmin etmediğini ve inanç konusunda bir arayışa girdiğini anlatmaktadır. Önce sırasıyla hinduizm, budizm ve Grek mistiğini araştırdığını ancak tatmin olmayarak İslam'ı araştırmaya başladığını ve bu süreçte *The Spirit of Islam*'ı görerek çok etkilendiğini ve aradığını onda bulduğunu ifade etmiştir.⁴⁸

Sonuç

Esasen hukukçu olan ancak çocukluğundan itibaren İslam tarihiyle de ilgilenen Emir Ali'nin *The Spirit of Islam* adlı eseri, yayınlandığı andan itibaren yoğun ilgi görmüş, müteaddit baskıları yapılmış, orjinal dili olan İngilizceden, Türkçe dâhil birçok dile çevrilmiştir. 125 yaşına giren eser hala canlılığını korumaktadır. Doğrudan reddiye şeklinde olmasa da başta Muir olmak üzere oryantalistlere cevaben savunmacı bir üslupla yazılmıştır. Eser boyunca birçok konuda yapılan İslam-Hıristiyanlık, Hz. İsa-Hz Muhammed, *havariler-sahabeler ve Müslüman-Hıristiyan karşılaştırmalarıyla İslam'ın mutlak üstünlüğü ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu esnada salt İslam'ı savunma yerine* doktriner ve tarihî bağlamda Hıristiyanlığın ve Hıristiyanların kusurlu görülen tarafları, Kitab-ı Mukaddes ve bizzat Hıristiyan müelliflerin eserlerinden örneklerle göz önüne serilmiştir. Müellif adeta İslam'ı eleştiren oryantalistleri önce bir aynaya bakmaya davet etmiştir. Siyeri işlerken temel kaynakları İslam klasikleri olmakla birlikte eserin tamamında *İslamî ve batılı* zengin bir kaynak altyapısı mevcuttur. Bu arada epeyce *şii* kaynak dikkat çekmektedir. Müellif *şii* olmakla birlikte,

⁴⁷ Abdullah Ahsan, "A Late Nineteenth Century Muslim Response to the Western Criticism of Islam", s. 205.

⁴⁸ Malike Frances Citrine, "Quest of the Spirit", *The Islamic Review*, Jan-Mart 1963, Woking-England, s. 17.

siyer konularında genel olarak sünnî İslam tarihçilerinin metodunu ve sıralamasını takip etmiştir. İslam kültür ve medeniyetini işlerken İran faktöründen ve tarihteki *şii* İslam devletlerinin kültürel etkilerinden önemle bahsetmektedir. Hz. Ali'yi sık sık ön plana çıkarmakla birlikte diğer halifelere bakışı mutedildir.

Emir Ali'nin temel amacı oryantalistlere cevap vermek, Batılılara İslam ve Hz. Muhammed hakkında doğru bilgiler sunmak ve eğitilmiş genç Müslümanlara bilinç aşılmasıdır. Batılardan, dindar Müslümanların Hz. Muhammed algısına saygı duymalarını beklerken, onlara da anlayabilecekleri/algılayabilecekleri bir peygamber imajı çizmeye çalışmıştır. Beşer peygamber vurgusu yaparak Hz. Peygamber'in hayatındaki metafizik olaylara ya hiç değinmemiş yahut da onları tabii olaylar olarak yorumlamıştır. Bu hadiselerin kaynaklara girmesini toptan reddetmek yerine varoluş zamanının zihin yapısına uygun olarak kabul edilmeleri gerektiğini söylemiştir. *Müslüman gençlere özgüven, tarih ve kimlik bilinci aşılmasını hedeflemiştir.*

Emir Ali, *The Spirit of Islam*'da oryantalistlerin Hıristiyanlıktan kaynaklanan yanlış bilgilerini, taraflı ve çarpıtıcı yaklaşımlarını eleştirme ve düzeltme yoluna giderken, rasyonalist, pozitivist, seküler bakış açılarını ve metodolojilerini *çok fazla* değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak bazı konularda oryantalistlerle aynı sonuçlara ulaşmışlar ve böylece onları eleştirirken farkında olmadan kısmen onların amaçlarına hizmet etmiştir. Mucizelerin toptan reddi, garanik meselesi, Hz. Peygamber'in başarısının tümüyle insanî sebeplere bağlanması bunlardandır. Hâlbuki insanlık tarihi boyunca peygamberlerin yaşadıkları dönemler ilahî iradenin insanlığa doğrudan müdahil olduğu, sıra dışı dönemler olmuştur. Bu esnada gerçekleşen hadiseleri tamamen salt bilimsel argümanlarla *açıklamaya çalışmak*, kaçınılmaz olarak hatalı sonuçlar doğurmuştur.

Müellif dinler tarihini işlediği yaklaşık altmış sayfalık giriş bölümünde özellikle Hinduizmle ilgili gereksiz izahatlara girerek konunun uzamasına sebep olmuştur. Eserin bütününe oranla siyer kısmı kısa tutulmuştur. Batılı müelliflerin İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki müsbet fikirlerine zaman zaman can simidi gibi sarılmıştır. Nübüvvet sonrası konularda ise hilafet ve siyaset konu-

larında *şiiiliğinin* tesiriyle tafsilatlı açıklamalar yapılmıştır. Zaman zaman “sara-cens”, “apostolical”, “sunnî church”, “the church militant” gibi oryantalist kavramları ve başlıklandırmaları kullanmıştır. Arapça kelimeleri “Taberi”-“Tibri” (sayfa 19), “Umayyah”-“Ommeya” (sayfa 95) gibi farklı şekillerde kullanmıştır. Yine ayet numaralarının yanlış yazıldığı yerler vardır(mesela sayfa 96’da Yusuf 92 yerine Yusuf 31, *İsra* 81 yerine *İsra* 83 gibi). Aynı şekilde dipnotta verdiği kaynakların sayfa numaralarının bazen yanlış yazıldığı tespit edilmiştir.

Yenilikçi tavrına, daha önce Müslüman müelliflerce dillendirilmeyen yorumlar yapmasına rağmen(bunda kitabın İngilizce yazılmasının etkisi vardır) sağlığında ciddi bir tenkide tabi tutulmayan Emir Ali ve eserleri hakkında vefatından sonra Türkiye’de pek olmasa da *Müslüman ve gayri müslüm müellifler tarafından müstakil kitap, makale ve ansiklopedi maddesi şeklinde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda siyaseten öncü karakteri ve en önemli eseri olarak The Spirit of Islam* ön plana çıkarılmış, siyaseten bir kahraman, müellif olarak da yenilikçi olarak nitelendirilmiş, fazla eleştiri yapılmamıştır. Hz Muhammed’in hayatının savunmacı yaklaşımla *işlendiği The Spirit of Islam*, gerçekten de oryantalistlere karşı etkin bir savunma gerçekleştirmiştir. Ancak klasik metot yerine modern bilimsel metodu kullandığı için klasik döneme nispetle yeni bir peygamber imajı ortaya çıkarmıştır. Kendinden önceki siyer kitaplarından farklı bir yaklaşım sergileyerek, kendinden sonrakileri muhteva ve metot açısından etkilemiştir. Bunda da eserin sadece Müslümanlar için değil, ağırlıklı olarak Batılılar için yazılmış olmasının etkisi vardır. Batılılara göre savunmacı, geleneksel siyer çizgisinde duranlara göre ise yenilikçidir. Gerçekte ise müellif, Mekke dönemini anlatırken Müslüman tarihçilerin aşırı yücelterek olağanüstülüklerle boğdukları Hz. Muhammed’in başarısını harikulade olaylardan ziyade içinde bulunduğu şartlara ve kendi beşer dehasına bağlamıştır. Medine’de ise Oryantalistlerin düşman ve zalim gördükleri Hz. Peygamber’in buradaki uygulamalarının devletleşmekle birlikte şartlar değiştiğinden, artık birey değil kamu hukuku açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İslam’ı anlatırken de sadelik, akla uygunluk, adalet ve tevhit gibi temel özelliklerini ön plana çıkarmıştır.

Bir Müslümanın kalemiyle, XIX. yüzyıl İngiltere'sinde, İngilizce siyer yazmanın zor bir iş olduğu muhakkaktır. Emir Ali bu zorlukları aşmaya çalışırken sırtını geçmişine yaslamış, yüzünü batıya dönmüştür. Bütün bu özellikleriyle O, Müslüman entelektüelleri inançlarıyla barışık olmaya çağıran bir müşrid, İslam'a ilgi duyan gayr-i müslimler için *ulımlı bir davetçi, Oryantalistlere karşı ise aktif bir savunmacıdır. Ancak muhataplarının Hıristiyanlıktan kaynaklanan önyargı ve husûmetleriyle mücadele ederken, onların yöntemlerini ve kavramlarını kullandığı için, mahiyeti itibariyle metafizik bir mesele olan dini, vahiy ürünü olan İslam'ı ve Allah tarafından seçilmiş olan Hz. Peygamberi salt bilimsel metotlarla ve beşeri hususlarla izah etmeye kalkışmıştır. Neticede eserde, gerçek ve ideal olandan ziyade "makul" bir İslam, son ve evrensel peygamber olan Hz. Muhammed'den ziyade muhteşem bir reformist portresi çizilmiştir. Eser, müellifin bu yaklaşımına rağmen batıda Oryantalistlerin tekelinde olan İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki bilgi kaynağı ihtiyacını büyük ölçüde doldurmuştur. Eserin Batı'da yoğun ilgi görmesi bu sebeple olsa gerektir.*

KAYNAKÇA

- Abbasi, Muhammad Yusuf “Syed Ameer Ali” *The Muslim Luminaries*, National Hijra Council, İslamabad 1988.
- Ahmed Midhad Efendi, *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*, İstanbul 1312/1894.
- Ahmed Midhad Efendi, *Müdafaa*, İstanbul 1300/1882.
- Ahmed Midhad Efendi, *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafaa*, İstanbul 1300/1882.
- Ahsan, Abdullah, “A Late Nineteenth Century Muslim Response to the Western Criticism of Islam –An Analysis of Amir Ali’s Life and Works”, *The American Journal of İslamic Social Scienes*, USA 1985.
- Ahsan, Abdullah, “Milliyetçilik ve Ümmet Kimliği”, çev. İbrahim Kalın, *Köprü*, Güz 1995.
- Ahsan, Abdullah, “Seyyid Emîr Ali”, *DİA*, XI.
- Akkad, Abbas Mahmud, *Abkariyyâtü Muhammad*, Kahire 1942.
- Ameer, Ali Syed, *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed*, Edinburg 1873.
- Aydın, Mehmet, “İzhârü'l-Hak”, *DİA*, XXI.
- Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler*, Ankara 2012.
- Birişik, Abdülhamit, “Rahmetullah el-Hindî”, *DİA*, XXXIV.
- Birişik, Abdülhamit, “Hint Alt Kıtasında Son Üç Asır Sîret Kitaplarında Görülen Muhteva Değişiminin Nedenleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XX, (2), 2011.
- Bulut, Yücel, “Oryantalizm”, *DİA*, XXXIII.
- Ceyhan, Abdullah, *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fibristi*. Ankara 1991.
- Charles, D. Smith, *İslam and the Search for Social Order in Modern Egypt: A Biography of Muhammed Huseyn Haykal*, New York 1983.
- Chronique de Tabari*, par M. Hermann Zotenberg, Paris 1869.
- Citrine, Malike Frances “Quest of the Spirit”, *The İslamic Review*, Jan-Mart 1963, Woking-England.
- Demirkent, Işın, “Haçlılar”, *DİA*, XIV.
- Emir Ali, Seyyid, *The Spirit of Islam*; terc. Ömer Rıza, *Rub-ı İslam: Müslümanlığın ve İslam Mefkûresinin Tarih-i Tekâmülü*, Amedi Matbabası, İstanbul 1341-1343.

- Emir Ali, Syed , *The Spirit of Islam*, London 1891- Delhi 1978
- Heykel, Muhammed, *Hayatü Muhammed*, terc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1985.
- İkdam, 5 Kanûn-ı Evvel 1339/1924.
- Kabakcı, Yusuf, *Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyit Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.
- Khan, Syed Ahmad, *A Series of Essays on the Life of Mohammad and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore 1979.
- Margoliouth, David Samuel, *Mohammed and The Rise of Islam*, London 1905.
- Muir, Sir William, *The Life of Mahomet*, I-IV, London 1861.
- Noel des Vergers. *Vie de Mohammed*, Paris 1837.
- Okay, M. Orhan, “Beşâir-i Sidk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye”, *DİA*, V.
- Okay, M. Orhan, “Müdafaa”, *DİA*, XXXI.
- Oruçoğlu, İlhami, *Başlangıcından Günümüze İslâm Dünyasında Peygamber İmaji*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008.
- Öz, Mustafa, “Bihâru'l-envâr”, *DİA*, VI.
- Öz, Mustafa, “Muhammed Bâkır Meclisi”, *DİA*, XXVIII.
- Powell, Avril Ann, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 2003.
- Smith, Wilfred Cantwell, *İslam in Modern History*, New Jersey 1977.
- Smith, Wilfred Cantwell., *Modern İslam in İndia*. London 1946.
- Tanin*, 5 Kanûn-ı Evvel 1339/1924.
- Tevhîd-i Efkâr*, 5 Kanûn-ı Evvel 1339/1924.
- The İslamic Culture*, “The Memoirs of Hon'ble Syed Ameer Ali”,Hyderabad, V, April 1932.
- Wasti, Syed Razi, *Memoirs and Other Writings of Syed Ameer Ali*, Lahore 1968.
- Wessels, Antonie, “Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic”, *İslamic Culture*, vol. XLIX, Year 2, April 1975. (çev. İlhami Oruçoğlu, “Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Arapça Yazılmış Biyografiler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV (2), 2005.